

három nevezetes tény, melyek országos és törvényes térre vitték, országos és törvényes alakot adtak e vallásfelekezetnek, az említett 1568-ik évhez vannak kötve. A tordai országgyűlés ekkor terjesztette ki a lelkiismeret szabadságának magasztos elvét az unitárizmus érdekében legszélesebbre; a király ekkor tüzi ki ünnepélyesen az unitárizmus alap-hitelveit megvitatásra; és ekkor szakadnak egy nagy kísérlet után két egyházzá az unitárius és trinitárius magyar protestánsok.

Az erdélyi unitárius vallás-közönség egyházi főtanácsa ez okból az 1568-ki év nevezetes eseményeinek, vagyis törvényes lételének háromszázados emlékét örömnneppé óhajtván emelni, meghatározta, hogy 1868-ban pünköst első napján általános hálaünnep tartassék minden eklézsiában, s e végre készítettessék egy alkalomszerű hymnus és ima, továbbá, hogy ugyanez évben az 1568-ban Tordán hozott törvényczikk emlékére Tordán tartassék zsinat, s ez is egyszersmind emlékűnnep legyen, felujtván abban és az által a lelkiismeret szabadságának háromszázados diadalát; végre keblileg pályázatot hirdetett szent vallásunk történelmének kidolgozására. E határozatnak első része eddig teljesedésbe vétetvén, s a hálaünnepély a közelebbi Pünköst alkalmával minden eklézsiában megtartatván, az ez alkalommal elénekelt hymnust és elmondott imát, melyeket vallásközönségünk egyházi feje, Kriza János, érdemes püspökünk irt, ezennel közöljük.

A) HYMNUS.

(Dallam) „Szeret, imád, magasztal“ —
vagy: „Isten áldd meg a magyart.“

1.

Szent öröm-érzésre gyúl
Isten! e Ház népe,
Emlékünkbe felvonul
Három század képe.
A mi benne szép és jó:
Lelked fényírása;
S a mi bús, az oktató
Bölcs kezéd vonása.

2.

Szent családdá avatál
Népeid sorából,
Fiuságra kihozál
Szolgálat házából.
Lobogónknak jelszava
Volt a H i t s z a b a d s á g,
Szellemünknek fő-java:
A tisztább I g a z s á g.

3.

Isten Egyigaz Való,
Oszthatatlan Egység,
Nincs hozzá több hasonló
Imádandó Felség:
Mint örök tűz élt szívünk
Mélyében ez eszme,
S hogy vallhatjuk: ez hitünk
Drágán nyert győzelme.

5.

Im egünkről öszlik szét
A nagy átok súlya,
Mely testvérek életét
Sorvasztólag dúlja.
Hitkülönbség, a kiket
Egymástól elzára,
Egygyé-fűzi sziveket
Szereetet varázsa.

4.

Krisztus lelke nevelé
Hitünk élőfáját,
Szent vérrel oltá belé
Nemes erkölcs ágát.
Mégváltónknak őt hívők,
Vallván ember-létét;
S e hitünkért szenvedők
Világ gyűlölését.

6.

Védd Atyánk! erős karral
A fejlő virágot
Biztatót egy szebb korrál:
A HITSZABADSÁGOT.
Saját győződés legyen
Hitünk szirtalapja,
S világot rá ömleszzen
A tudomány napja.

7.

Isten áldd meg a Házát
Tiszta lelki fénynyel,
Áldd meg Egyhivők Házát,
Áldozó erénynyel. —
„Balsors a kit régen tép:
Hozzá vigesztendő;
Még bűnhődte már e nép
A multat s jövőndőt.“ —

B) I M A.

Imád, magasztal lelkünk tégedet e vidám pünkösti napon, oh lelkeknek lelke, egy örök Isten! Vajha egészen szívek lehetnénk, hogy méltóbban dicsőíthetnők imádandó tökélyeidet, melyek egyaránt nyilatkoznak a természet és a kegyelem országában.

Oly széppé, oly örömteljessé titted oh Uram! körülöttünk a természet templomát a jelen évszakban, mintha a menyinyorság bocsátkozott volna alá földünkre. Forr, buzog az élet a növényekben,

virágokban, s a virágból gyümölcs, s a most még zöld vetésekből testi életünket tápláló kenyér alakul; forr, buzog a munka mindeütt a természeti és társasági élet terén; forr és működik az újra feltámadt haza életfolyamában is. Lehetne-é szív anynyira érzéketlen, hogy ily lélekteljes pünkösten ne lelkesüljön s imádásodra ne olvadjon, oh örök forrása a szeretetnek! a kinek mindenütt jelenvaló s működő lelked költe fel életet, friss vidám életet ott is, hol hideg halál és pusztulás látszott.

De mindenek felett szent és áldott nekünk mostan a vallás temploma, hová a természet muló szépségei s testi életünk fentartására viruló áldások öröm- és munkazajos köréből bejövünk, hogy emlékezzünk amaz első keresztény nagy pünköstre, a szent lélek kiömlésének tavaszára, a midőn forrott és buzgott az ihletett apostolok munkája, hogy elültetnék újból a világ közepébe a valódi élet fáját, melynek üditő gyümölcseitől a tudatlanság és véték tiltotta volt el az emberi lelkeket, hogy az igazság elszórt magvaiból felnevekednék Krisztus egyháza, erkölcsi élet kenyerével táplálni az emberiséget.

Oh mi fenséges, szív- és lélekemelő ünnep a pünköst! mennyire alkalmas arra, hogy minden szivet magasztos öröm s a legforróbb hála érzelmeivel töltsön el irántad legdicsebb Felség! hogy szilárdítson a lélekben erős bizalmat a te bölcseséged, igazságod és hatalmad iránt; béketűrést és bátorságot a kötelesség szolgálataiban, mély tiszteletet, hű szeretetet az igazság és erény iránt. A legfontosabb, legelhatározóbb győzelemre, melyet valaha az emberiség jó ügye kivívott, egy boldogító szent vallás diadalmára, a kereszténység alapítására emlékeztet e szent nap.

Áldott légy Isten! mindazon intézményekért, melyek által az ősrégi időkben készítetted az emberiséget a szent lélek, a tisztább vallás és erkölcsiség szép pünkö stjére; kegyeletes hála nkra méltók a bölcsék és próféták, a kik törve az emberszívek köszikláit, egyengették az utat boldogító eszmék elfogadására; a tudományok és művészetek nagy- és széplelkű emberei, a kik az örök-igaznak, jónak és szépnek fákláját időről-időre tovább adták utódaiknak, hogy terjedne a világosság országa; áldottak legyenek az igazság vértanúi, a kiket nevökön emlit a történelem, s áldottak azok is, a kiknek nevét emberkéz nem jegyezte fel, de üdvös tetteik és szenvedéseik befoglalvák az emberiség nagy életébe. Legmélyebb hála nk és tiszteletünk adójára méltó szent hitünk fejedelme, Jézus, a

kinék tiszta szent szive s felséges szelleme szilárd és mind halálig hű apostolokat szentelt és nevelt a szellem vallásának, a szabadság és szeretet evangéliomának. Hála az igazság igéiért, a melyek ajkíróly oly szívhez szólólag s meggyőzőleg hangzottak; hála szent életeért, mely a szelidség és jóakarát erejével hódított; hála szenvedéseiért s kereszt-haláláért, melyeket isteni ügye igazságának érzetében nyugodtan állott ki, a te kezeidbe ajánlván lelkét, s a miért élt és szenvedett vala, az igazság országának megalapítását. Hála tenéked Ur Isten, hogy az ő halálát feltámadás és élet követte tovább, meg tovább terjedőleg, s a lelkek országa felett uralkodó Jézus nevét szellemi és erkölcsi diadalmak környezik, a minők még emberi nevet nem dicsőítettek. Oh hála jó Atyánk! a hitszabadságért, a melyet szent Fiad az ő közbenjárói tisztével megszerzett nekünk, világozítva az ösvényt, a melyen minden hívő s bűnbánó szív egyenesen járulhat hozzád menynevei édes atyjához, s szabadon emelheti fel saját hite s erényes élete áldozatát minden más emberi közbenjárás nélkül; hálánk tenéked a legédesebb vigasztalás forrásáért, mely a sirontúli élet reményében fakad számunkra.

Atyánk! tudjuk, hogy egeidből e földre alászállva a legdicseőbb, legigazabb eszme sem kerülheti ki a földi salakkal vegyülést; a te pünkösti szent lelkedet is már korán kezdették más nemű, földies természetű lélekkel helyettesíteni; a szabad mozgású szent lélek működését csakhamar holt betű s hagyomány korlátai közé szoritották újabb szabású, de hason lelkületű írástudók és farizeusok, — belényultak szentségtelen kezeikkel még a szív legdrágább sajátja, a lelkiismeret szentélyébe is, megszábní merészelvén, mit kelljen himni vagy legalább vallani hívőknek s nem hívőknek. Le volt tapodva a szabadság, a melylyel szent Fiad megszabadított, s az evangéliom élő Krisztusát mostani nevét viselő álbarátok zárák be az elhordozhatatlanná vált régi törvény kőkoporsójába. Azonban nem volt ő halva, ki egykor magáról mondhatá: „Én vagyok a feltámadás és az élet“, nem voltak halva, sőt mind mélyebben ható s meszszebb terjedő életet éltek eszméi a megváltott emberiség lelkében, s egy újabb pünköstön új apostolok lelke fuvllatától másod ízben gördítették le a koporsó köve, mely zárva tartá a szent igazságot, másod ízben lón az életnek és feltámadásnak húsvét ünnepe, s a szent lélek szabad kiömlésének pünköstje.

A jelen napok emlékeztetnek minket is, egységihívő keresztényeket, a hitszabadság nagyszerű küzdelmeire, melyeket hitünk baj-

nokai anynyi erővel és bölcsességgel, elszántsággal és önfeláldozással folytattak, nem lévén más fegyverök, mint Isten ígéje és a tudomány, s más kényszerítő eszközüik, mint a hatalom, mely az igazságban rejlik. Hallani véljük a szorongatott lelkiismeret keserű kiáltását azok ellen, a kik azt saját hitében, az emberi szívnek e legdrágább birtokában, háborgaták erővel, fegyverrel, és csalárd sággal és minden hatalmaskodással; hallani véljük még most is a kesergető gúny- és vád-szavakat, érezni a sujtó csapásokat hit-elődeink, jámbor apáink ellen, a kik főboldogságnak, örök életnek hívék, hogy tégedet Atyánk egyedül ismerjenek igaz Istennek lenni, s megismerjék a kit elbocsátottál, a Jézus Krisztust; a kiknek hitelvök vala: Egy az Isten, és egy a közbenjáró Isten és emberek között, az ember Jézus Krisztus; vallásuk lelke pedig vala az Isten és emberek iránti szeretet.

Áldott légy Atyánk! hitünk diadalmáért, a te oszthatatlan egységed hitének kivívásáért; légy áldott lelked kegyelméért, hogy az akkor országló magyar fejedelmet a tisztább igazság megismerésére vezetted, s annak akarására, hogy „birodalmában teljes vallásszabadság legyen; áldott légy a szabadelvü, felvilágosodott szelleméért, melylyel az akkori törvényhozó honatyák végezték, hogy a prédikátorok az evangéliomot minden helyeken hirdessék, ki-kí az ő értelme szerint, s hogy senki a vallásáért ne fenyegettessék, ne szidalmaztassék: Te voltál erős várunk és paizsunk ellenségink ellen, megszabadítál a gyakran mindenfelől reánk tört veszedelmektől. Uram, te viaskodtál érettünk, midőn a nehéz próbáltatások napjain már-már egészen elepedtünk; enyhítetted égető szomjunkat olykor töviskoronánk hordozása alatt, biztatván szent lelkeddel, hogy csendesesen várnök a te szabadításodat, a te jó kedved esztendőjét.

Három évszázad viszontagságos képe vonul fel szemeink előtt ez emlékezetes napokban. Nagy Isten, tiéd a dicsőség s hála, minden szép és jó vonásért, melyet egyházi életünk képén erőtlen, de hű kezeinkkel írva felmutathatunk; tiéd a hála a sötét bús vonásokért, az inség s fájdalom napjaiért is, a melyeket hitünk s erkölcsünk aranyjának megpróbálása végett atyai bölcseséged ránk mérni jónak látott. Boldogok mi, gyarló eszközök isteni gondviselésed kezeiben, ha az igazság és szabadság országának mindig hű,

lelkes munkásai voltunk, ha oszlattuk mi is erőnkhez képest a babiloni és tudatlanság bús homályát, terjesztettük a mivelődés erkölcs-szelidítő világosságát, s áldoztunk mindig szent szeretettel a valóság, a haza és emberiség nagyobb dicsőségére.

A mi jó munkát bennünk s általunk, Uram, elkezdettél, hiszszük, te el is fogod dicsőségesen végezni. Csak arra kérünk, légy nekünk kicsiny seregednek, továbbra is őriző pásztorunk, valamig rendületlenül hivei leszünk lobogóknak régi jelszavának, mely a szent szabadság volt, s szellemünk legfőbb javául a tisztább igazságot, hitünk és életünk élő s éltető forrásául a szeretetet fogjuk tartani. Oh add szívünkre vennünk, menyinyit áldoztak, s menyinyi vértanui vért is izzadtak a hit bajnokai, hogy tisztább elveket s eszméket ültethetnének el e hazában, azért illő és kötelesség, hogy szív- és lélekkel, akarattal s tetterővel egybeforrvá őrizzük meg a reánk hagyott drága szent örökséget. Nagy áron vétettünk meg, ne legyünk emberek szolgái. — Terjeszszed Uram, a családok, népek, hitfelekezetek között mind szélesebb körben, mind mélyebbre hatólag az evangéliom tiszta világát; add, hogy a betű és hagyomány ne ölje, ne korlátozza többé a lelket, a józan ész tisztább látását, a lelkiismeret szabad nyilatkozatát; ne szaggassa tovább is egymást gyűlölő részekre Krisztus testét, az anyaszentegyházat, a hit- és vélemények különbsége, sőt inkább a vallásnak egy igaz lelke, az egymásért áldozni kész szeretet fűzze mind szorosabban egy testté a meghasonlott testvéreket. Senki se legyen emberek szolgája a hitben, de legyünk mindnyájan emberfeleinknek szolgái és áldozó testvérei a szeretetben.

Isten áldd meg a hazát s ennek koronás apostoli királyát az igazság, szabadság és szeretet szent lelkével. S ha a szent lélek ihletéséből különböző nyelveken szólanak is e haza népei, mint hajdan az apostolok, ha különböző hitet és szint vallanak is: add, hogy mindenkor egyek legyenek az akaratban: a közhaza épségét, jólétét és dicsőségét minden magán érdeknek elébe tenni, s annak szent igazait teljes áldozatkészségükkel védelmezni. Ihlesd a vallás szolgáit, a szellemi élet munkásait a templomokban és iskolákban, hogy a gondjaik alá bizott lelkek nevelése, oktatása és vigasztalása szent dolgában hűséggel és áldással járjanak el, hogy legyen földi hazánk világosság, öröm és béke országa, boldog zsengeje a buzgó epedéssel várt menyinyek országának. Szent Fiad az Ur Jézus nevében kérünk, hallgass meg minket. Ámen.

II.

Augustinovics Pál életrajza,

tekintettel a lengyel unitáriusok történetére.*)

I. **A** férfit, kinek életrajzát vázolni akarom, mint szegény ifju lépett a világba, esze s szorgalma által fényes pályát vívott önerején magának, magas hivatalokra emelkedett, szép vagyont szerzett, s takarékosága által meggyűjtötte, hogy halála után is jótékonyan hasson, s emléke tisztelve éljen.

Augustinovics Pál ez, az erdélyi unitárius vallás-közönség egyik első rangu jóltevője. Hagyománya már magában nagy becsű, de növeli értékét az, hogy saját gondos szerzeményéből állott, s hogy azt czélszerűen szabályozva hagyta, melyszerint a mellett, hogy folyvást gyümölcsözik, önmagát is növeli, s így míg a jelenben segít, a jövőt biztosítani igéri; növeli továbbá e hagyomány értékét, hogy vele a nevelés s oktatás szent ügyének áldozott, még pedig oly egyházban, mely noha hazánknak nem csak törvényes, hanem, mondhatni, leginkább saját szülöttje, mert itt vette életét, s itt, a keleti Kárpátok közt, fejtette ki magát: mindazáltal e sokat szenvedett honnak talán legtöbbet szenvedett gyermeke volt, melyre utolsó nemzeti királyunk, szelid lelkű II. János, óta fejedelmi kegy nem mosolygott, melynek törvényességét saját testvérei sem mindenkor tisztelték, s mely három száz év óta a közös édes anyai szeretetet nélkülözve, mint árva, minden örökség nélkül, sokféle viszontagságok közt, apostoli szegénységgel, de kiapadhatatlan buzgósága, életrevaló igyekezete s mindenekfelett megtörhetlen lelki ereje által önmaga tartá fenn magát, szeretve szüntelen az iránta oly mostoha hazát és nemzetet.

Ily egyházon segített Augustinovics, nem mondom, a legváltóságosabb időben; mert ki tudja megmondani, hogy századok során

*) Olvastatott a kolozsvári unitárius főtanodában a jun. 11-kén 1868. tartott jóltevők-ünnepén.